

บทที่ 5

การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยย่านวัดดอนงการามในกรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

จากการศึกษาความเป็นมาของพื้นที่ศึกษา สภาพชุมชนทั้งทางด้านกายภาพ, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบผลวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 – พ.ศ. 2542 ดังที่ได้นำเสนอ นั้น ผู้วิจัยสามารถแบ่งการจัดการของพื้นที่ศึกษาได้ 2 ช่วงเวลาดังนี้

- 1) ช่วงก่อนปีพ.ศ. 2530
- 2) ช่วงปีพ.ศ. 2530 – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547)

เนื่องจากปีพ.ศ. 2530 ได้เกิดการรวมตัวของชุมชนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม มีคณะกรรมการชุมชน มีการประสานงานและความร่วมมือในเรื่องสัญญาเช่ากับกรมศาสนา (ในสมัยนั้น) และปัญหาอื่น ๆ ของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งส่งผลให้รูปแบบของการจัดการชุมชนในพื้นที่ศึกษาเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ผู้วิจัยจึงใช้ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นเส้นแบ่งของรูปแบบการจัดการชุมชนที่เกิดขึ้นในการศึกษานี้

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาซึ่งประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

- 1) พระธรรมเจดีย์ (เจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารในปัจจุบัน)
ในฐานะเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินในพื้นที่ศึกษา
- 2) เจ้าหน้าที่จัดผลประโยชน์ศาสนสมบัติส่วนกลาง สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
ในฐานะผู้ดูแลผลประโยชน์ในที่ดิน
- 3) ผู้อยู่อาศัยในชุมชนพื้นที่ศึกษา
ในฐานะผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการจัดการชุมชน
- 4) ประธานชุมชนและกรรมการชุมชน
ในฐานะตัวแทนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา
- 5) ผู้อำนวยการเขตคลองสาน
ในฐานะตัวแทนภาครัฐซึ่งเป็นผู้กำหนดหรือสนองนโยบายการพัฒนาพื้นที่ศึกษา
- 6) นักพัฒนาชุมชนที่รับผิดชอบในพื้นที่ศึกษา
ในฐานะผู้ดำเนินงานตามนโยบายภาครัฐในการพัฒนาพื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการของชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยจะแสดงรายละเอียดของการจัดการที่เกิดขึ้นในด้านกายภาพ, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน และปัญหาและข้อจำกัดของการจัดการชุมชน เพื่อนำไปสู่การสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะต่อไป

5.1 การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัย ช่วงก่อนปีพ.ศ. 2530

การเปลี่ยนแปลงการจัดการด้านกายภาพ

1) การได้มาซึ่งที่ดิน

ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนกระทั่งถึงสมัยรัชการที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดในพระราชอาณาจักร ดังนั้นที่ดินจึงมิได้มีราคาเป็นเงิน แต่ผลผลิตทางการเกษตรที่เกิดขึ้นกลับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกว่า ปัญหาในช่วงเวลานั้นมิใช่ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินหรือที่อยู่อาศัย เนื่องจากที่ดินมีอยู่มากมาย แต่เป็นปัญหาความต้องการแรงงานสำหรับสร้างผลผลิตบนที่ดินนั้นมากกว่า สภาพเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปในระยะหลังเมื่ออิทธิพลของประเทศตะวันตกสูงขึ้น จนกระทั่งถึงขั้นทำสัญญาบาวริง (Bowring) ในปีพ.ศ. 2398 ระบบการค้าเสรีที่เกิดขึ้นทำให้เกิดความต้องการขยายพื้นที่เกษตรและการลงทุนทางการค้า ยังผลทำให้ที่ดินเป็นสิ่งมีค่ามีราคาเกิดความต้องการความมั่นคงในการครอบครองที่ดินและกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินนั้น ๆ เพื่อที่จะปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครองให้สามารถรับกับระบบการค้าเสรีและอำนาจของกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมอันมีเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งปรับระบบการจัดการที่ดินให้ทันสมัยและคล่องตัวขึ้น รัชการที่ 5 ได้โปรดให้มีการสำรวจที่ดินและออกโฉนดที่ดินในปีพ.ศ. 2444 ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการมีกรรมสิทธิ์ถือครองส่วนบุคคลในที่ดินต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร และมีการแบ่งความเป็นเจ้าของระหว่างเอกชน, ราชการ, วัด และพระคลังข้างที่¹

จากการศึกษาเอกสารหลักฐาน ณ สำนักงานที่ดินเขตคลองสาน ประกอบกับโฉนดที่ดินฉบับสำเนาของกรมที่ดิน ที่ดินที่เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารในการศึกษารุ่นนี้ได้มีการสำรวจ, รั้งวัดพื้นที่และออกเป็นโฉนดที่ดินในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชการที่ 5) เมื่อ 31 ธันวาคม ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2450) ได้เป็นโฉนดที่ดินทั้งสิ้น 7 ฉบับ ทั้งหมดได้ออกให้เป็นกรรมสิทธิ์ของพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าภัทรมายูดี (พระราชธิดาในเจ้าจอมมารดาแสงในรัชการที่ 5)

จากการศึกษาหลักฐานนิติกรรมที่แนบกับโฉนดที่ดินฉบับสำเนาของกรมที่ดิน พบว่าเมื่อพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าภัทรมายูดีได้สิ้นพระชนม์ลง ที่ดินทั้ง 7 แปลงดังกล่าวตกเป็นมรดกของพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายุ (พระราชธิดาในเจ้าจอมมารดาแสงในรัชการที่ 5) และได้โอนกรรมสิทธิ์ ณ สำนักงานที่ดินเมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2457

ต่อมาเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2465 พระเจ้าพี่นางเธอพระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายุ จดทะเบียนนิติกรรมที่สำนักงานที่ดินให้ที่ดินทั้ง 7 แปลงแก่วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารไว้เป็นที่ธรณีสงฆ์ รวมเนื้อที่ทั้งหมด 7 แปลงได้ 31 ไร่ 20 ตารางวา

สาเหตุของการอุทิศที่ดินดังกล่าวให้กับวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์คุณย่าบรรจงลักษณ์ กัลยาณมิตร (กฤษณภักดี) ถึงสาเหตุของการอุทิศที่ดินดังกล่าวให้วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ได้ความว่า วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารเป็นวัดประจำสกุล “กัลยาณมิตร”

¹ สภาว รอดเรือง, “การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินของวัดช่องนนทรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 55.

ซึ่งมีเจ้าพระยานิกรบดินทร์ (เจ้าสัวโต อึ้งเต๋) บุตรหลวงพิไชยวารี (เจ้าสัวมิ่ง แซ่เอ็ง) เป็นต้นสกุล ซึ่งพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์เจ้าเจริญศรีชนมาญเป็นเหลนของพระยานิกรบดินทร์หรือเป็นผู้สืบสกุลของสกุล “กัลยาณมิตร” ท่านหนึ่งนั่นเอง ฉะนั้นจึงพอจะสันนิษฐานได้ว่าพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์เจ้าเจริญศรีชนมาญได้อุทิศที่ดินดังกล่าวให้เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหารก็เนื่องด้วยวัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหารเป็นวัดประจำสกุล “กัลยาณมิตร” ของท่านนั่นเอง

2) การเข้าอยู่อาศัยของประชากรและทางสัญจรในชุมชน

จากสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (ช.ค. – ก.พ. พ.ศ. 2547) โดยเฉพาะผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ตั้งแต่เกิดหลายท่าน พบข้อสังเกตที่บ่งบอกถึงลักษณะการเข้าอยู่อาศัยของประชากรบางประการดังนี้ ในอดีต (ประมาณปี พ.ศ. 2475) พื้นดินบริเวณนี้เป็นสวนทั้งหมด ไม่มีถนนอย่างในปัจจุบัน เป็นแต่เพียงท้องร่อง คันดิน ร่องน้ำสำหรับทำสวนเท่านั้น ส่วนการอยู่อาศัยก็ไม่มีการวัดที่แบ่งอาณาเขตแน่นอน ใครจะอยู่ตรงไหนก็ได้ เป็นพื้นที่โล่งไม่มีรั้วกัน

ถึงแม้จะเป็นที่ของเจ้านายเก่า (เจ้าพระยานิกรบดินทร์) ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่นี้ก็เป็นคนสามัญธรรมดา จะมีเชื้อพระวงศ์อยู่หลังเดี๋ยวก็คือบริเวณที่ติดกับโรงชั้น (คือเรือนพักของเจ้าพระยานิกรบดินทร์ในอดีต ซึ่งอยู่นอกพื้นที่ศึกษา) แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้วได้ทำการรื้อบ้านดังกล่าวไปแล้ว ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ทำงานเป็นช่างทำเครื่องเงินหรือนาถ มีครอบครัวใหญ่ที่ทำเครื่องเงินหรือนาถอยู่ 3-4 ครอบครัว

ในปีพ.ศ. 2495 การแปลผลภาพถ่ายทางอากาศ จะเห็นได้ว่าอาคารและสิ่งปลูกสร้างเริ่มเป็นระเบียบ และมีการอยู่อาศัยของประชากรไม่หนาแน่นมาก นั้นหมายถึงช่วงปีพ.ศ. 2475 – 2495 นั้นได้มีการพัฒนาในเรื่องอาคารและสิ่งปลูกสร้างพอสมควร ประกอบกับการย้ายเข้ามาอยู่ของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งปีพ.ศ. 2513 ที่การเพิ่มขึ้นของอาคารและสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ศึกษาเริ่มคงที่หรือเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ประกอบกับทางสัญจรก็ได้มีการพัฒนาจากที่เป็นท้องร่อง คันดิน หรือร่องน้ำ เป็นทางสัญจรที่ชัดเจนขึ้น

3) การแบ่งรูปที่ดินและทำสัญญาเช่า

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยหลายท่านที่เกิดและอาศัยในชุมชนนี้มาโดยตลอดถึงการจ่ายค่าเช่าที่ดินของวัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหาร ทำให้ได้ทราบว่าผู้อยู่อาศัยทั้งหมดไม่ทราบแน่ชัดว่ามีการจ่ายค่าเช่าที่ดินมาตั้งแต่เมื่อไหร่ก่อนที่จะมีการทำสัญญาเป็นรูปธรรม จากการให้สัมภาษณ์ของคุณภัตรา อรุณทัต (10 กุมภาพันธ์ 2547) ผู้อยู่อาศัยท่านหนึ่งซึ่งเกิดเมื่อปีพ.ศ. 2466 ได้กล่าวว่าช่วงชีวิตวัยเด็กของผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ดินบริเวณนี้เป็นสวนทั้งหมด ใครอยากเข้ามาอาศัยอยู่ก็ไปขอท่าน (ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ทราบว่าเป็นใคร) และปลูกเรือนเองได้เลย ส่วนมากช่วยกันทำสวน สมัยนั้นคุณพ่อของผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้เงินบำรุงวัดปีละ 4 สตางค์ ซึ่งถือว่าไม่มากในสมัยนั้นแต่ก็ได้มีการทำสัญญากันแต่อย่างใด

ผลการสืบค้นข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (กรมการศาสนา) และสัมภาษณ์คุณ พุทธศักดิ์ บุษยศิริ เจ้าหน้าที่จัดประโยชน์ 5 ฝ่ายจัดการศาสนสมบัติส่วนกลาง สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พบว่าในปีพ.ศ. 2511 รัฐบาลได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 2 โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 และมาตรา 40 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยในข้อที่ 3 แห่งกฎกระทรวงดังกล่าวได้ระบุมีข้อความดังนี้ “ข้อ ๓ การให้เช่าที่ดินหรืออาคาร ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยวังกร หรือผู้จัดประโยชน์ของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้ง ทำทะเบียนทรัพย์สินที่จัดประโยชน์ ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัยไว้ให้ถูกต้อง และให้เก็บรักษาทะเบียนและหนังสือสัญญาเช่าไว้เป็นหลักฐานที่วัด หรือจะฝากกรมการศาสนาให้เก็บรักษาไว้ก็ได้”²

นับว่าเป็นภารกิจอันสำคัญยิ่งของเจ้าอาวาส ในการที่จะเลือกแต่งตั้งผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้จัดผลประโยชน์ให้วัด เพราะเป็นการมอบทรัพย์สินของวัด หรือสมบัติของสงฆ์ส่วนที่จัดประโยชน์ไว้ในมือของบุคคลอื่นแทนตน กรมการศาสนาได้พิมพ์ “คำแนะนำของกรมการศาสนาว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแล รักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัดตามกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕” เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว และในข้อ 19 ของคำแนะนำนี้ได้กล่าวถึงการพิจารณาเลือกตั้งผู้จัดประโยชน์ของวัดไว้ด้วย โดยในข้อ 19 (2) ได้ให้ข้อพิจารณาไว้ดังข้อความนี้ “(๒) แต่งตั้งกรมการศาสนาเป็นผู้จัดประโยชน์ วิธีนี้เหมาะสำหรับวัดวาอารามทั่วไป เฉพาะอย่างยิ่งวัดในกรุงเทพมหานคร”³

หลังจากการออกกฎกระทรวงฉบับดังกล่าวในปีพ.ศ. 2511 และคำแนะนำของกรมการศาสนาที่กล่าวมาแล้ว วัดในกรุงเทพมหานครเกือบทั้งหมดได้ให้กรมการศาสนา (สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) เป็นผู้จัดประโยชน์ในทรัพย์สินของวัด รวมทั้งวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตรวจสอบสัญญาเช่าที่เก็บไว้ที่สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติหลายฉบับ และพบหลักฐานสัญญาเช่าพื้นที่ของโรงเรียนสตรีวุฒิสึกษาซึ่งเป็นสัญญาเช่าระหว่างสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติกับวัดอนงคาราม มีข้อความในข้อที่ 2 ของสัญญาว่า “ผู้เช่าได้วางเงินประกันการผิดสัญญาไว้แก่ผู้ให้เช่าเท่ากับค่าเช่า 3 เดือน เป็นเงิน 2,340.00 บาท (สองพันสามร้อยสี่สิบบาทถ้วน) ตามใบเสร็จเล่มที่.....เลขที่ 05851 ลงวันที่ 30 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2511...” จึงพอสันนิษฐานได้ว่าที่ธรณีสงฆ์ของวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร มีการทำสัญญาเช่าอย่างเป็นทางการเมื่อปีพ.ศ. 2511 เป็นอย่างช้า

ประกอบกับการตรวจสอบสัญญาเช่าทุกฉบับพบว่ามีรูปอาคารและสิ่งปลูกสร้าง รูปแปลงที่ดิน ขนาดที่ดิน ขอบเขตและแปลงข้างเคียง ของที่ดินตามสัญญาเช่าทุกฉบับ จึงพอจะสันนิษฐานได้ว่าการแบ่งแปลงที่ดินอย่างเป็นทางการได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันกับการทำสัญญาเช่าที่ดินคือเมื่อปีพ.ศ. 2511

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดผลประโยชน์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (ชั้นวาคม 2546) ได้ทราบว่าหน้าที่ของสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติคือ ผู้ได้รับมอบจากวัดให้ดูแลจัดประโยชน์

² หนังสือคู่มือพระสงฆ์ว่าด้วย พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542) หน้า 135.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

แทน เมื่อมีการโอนเปลี่ยนมือ การโอนสิทธิการเช่าที่ดินหรืออาคาร หรือมีการรับเช่า ในกรณีที่บิดา-มารดา ถึงแก่กรรม บุตรก็มาขอรับเช่าแทน สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติจะเป็นผู้ตรวจสอบและเพื่อนำมาเสนอ ขออนุมัติและนำมาถวายเจ้าอาวาสให้เจ้าอาวาสพิจารณาเห็นชอบ โดยทั่วไปแล้วเจ้าอาวาสก็เห็นชอบด้วย แต่อาจจะมีการเพิ่มเติมปรับค่าเช่าเพิ่มขึ้นอีกนิดหรืออาจสอบถามความคิดเห็น หรือสอบถามผู้เช่าว่าเป็น ใคร เป็นญาติกันหรือไม่ หรือมาเช่าเพื่ออยู่อย่างไร เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการเช่า จะต้องชัดเจนว่าเช่าเพื่ออยู่อาศัย เพื่อทำการค้า หรืออื่น ๆ และอัตราค่าเช่าจะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการเช่า ซึ่งจะมีเกณฑ์ที่เปลี่ยนไปในแต่ละปีและจะมีผลต่อเงินบำรุงวัด เมื่อมีการเปลี่ยนสัญญาด้วย ยกตัวอย่างเช่นในปัจจุบัน (ธันวาคม 2546)

ก. อัตราค่าเช่าเพื่ออยู่อาศัย	3 บาท / ตารางวา / ปี
เงินบำรุงวัดเมื่อเปลี่ยนสัญญา	80 บาท / ตารางวา
ข. อัตราเช่าเพื่ออยู่อาศัยเองและแบ่งให้เช่าช่วง	5 บาท / ตารางวา / ปี
เงินบำรุงวัดเมื่อเปลี่ยนสัญญา	120 บาท / ตารางวา

สำหรับที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหารมีการเปลี่ยนมือของที่เช่าประมาณเดือนละ 2 - 3 ราย สัญญาเช่าเป็นแบบปีต่อปี ถึงจะให้เช่าต่อไปเรื่อย ๆ แต่ผู้เช่าจะต้องมาต่อสัญญาด้วยตนเองทุกปี ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการให้เช่าช่วงที่ผู้อยู่อาศัยไม่มีสิทธิในที่เช่า

4) การมีโรงเรียนในชุมชน

โรงเรียนสตรีวุฒิสึกษาเป็นโรงเรียนเพียงแห่งเดียวที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ศึกษา จากการศึกษา บ้านทีกและเอกสารของและการสัมภาษณ์ครูใหญ่ของโรงเรียนคนปัจจุบันทำให้ทราบว่า โรงเรียนแห่งนี้ เป็นโรงเรียนเอกชน ก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ. 2468 (หลังจากมีการอุทิศที่ดินให้วัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหารในปี พ.ศ. 2465) ผู้ก่อตั้งโรงเรียนคือคุณครูสร้อย ชอบฝึก จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) ที่เคย เรียนที่โรงเรียนนี้ในช่วงปีพ.ศ. 2480 ได้ทราบว่า การดำเนินการเรียนการสอนช่วงนั้น คุณครูสร้อย ชอบฝึก ได้ใช้บ้านที่ตนพักอาศัยอยู่เป็นที่สอนหนังสือให้แก่เด็กในละแวกบ้านเพียงไม่กี่คน และเป็นโรงเรียนสห-ศึกษา (มีทั้งนักเรียนชายและนักเรียนหญิง) และได้ขยายการเรียนการสอนเรื่อยมาจนตั้งเป็นโรงเรียนด้วย การขยายบ้านของท่านเพิ่มเติม

ต่อมาเมื่อคุณครูสร้อย ชอบฝึกสมรสกับคุณครูแถม และไปเปิดโรงเรียนอยู่ที่วงเวียนใหญ่ชื่อ โรงเรียนวุฒิสึกษา จึงได้ย้ายนักเรียนชายไปที่โรงเรียนวุฒิสึกษาทั้งหมด ส่วนนักเรียนหญิงก็ให้เรียนที่เดิม คือโรงเรียนสตรีวุฒิสึกษา เมื่อคุณครูสร้อย ชอบฝึกเสียชีวิตเมื่อปีพ.ศ. 2500 คุณครูแถมก็ดูแลทั้ง 2 โรงเรียนแต่ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง ประกอบกับไม่ต้องการจะเบียดเบียนเจตนาเดิมของท่าน ท่านจึง มอบโรงเรียนสตรีวุฒิสึกษาให้กับวัดอนงคาราม ส่วนตัวท่านก็ดูแลที่โรงเรียนวุฒิสึกษาเพียงแห่งเดียว โรงเรียนวุฒิสึกษาต้องเลิกการเรียนการสอนไปด้วยเหตุที่มีการเวนคืนที่ดินบริเวณตลาดวงเวียนใหญ่ ท่าน จึงย้ายนักเรียนชายทั้งหมดมาที่โรงเรียนสตรีวุฒิสึกษานี้ จึงทำให้เป็นโรงเรียนสหศึกษาเหมือนเช่นในอดีต

จากการสัมภาษณ์คุณครูมยุรี อะหะหมัดจุฬา (ธันวาคม 2546) ทำให้ทราบว่าการบริหารการเรียนการสอนของโรงเรียนในปัจจุบัน วัตถุประสงค์ของโรงเรียนมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนสตรีวุฒิสศึกษาแห่งนี้ด้วยกล่าวคือ มีคณะกรรมการฝ่ายสงฆ์ทำงานร่วมกับคณะกรรมการที่เป็นฆราวาสกรณีที่โรงเรียนมีปัญหาหรือขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนก็เสนอเข้าไปขอความเห็นชอบ แต่ในทางปฏิบัติวัดดอนงครามกับโรงเรียนจะมีงบประมาณไม่เพียงพอ ต้องอาศัยผู้จัดการโรงเรียนไปขอความอนุเคราะห์ทางมูลนิธิต่าง ๆ โดยส่วนมากจะเป็นมูลนิธิแถม-สร้อย ชอบฝึก และปัจจุบันพระปริยัติโกศล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดอนงครามเป็นผู้ดูแลด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนสตรีวุฒิสศึกษา

5) การมีบ้านเลขที่

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยหลายท่าน (กุมภาพันธ์ 2547) ผู้วิจัยได้ทราบว่าเท่าที่ปรากฏหลักฐานชุมชนแห่งนี้มีบ้านเลขที่มานานมากแล้วอย่างช้าก็ช่วงปีพ.ศ. 2475 (ช่วงปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย) โดยทางอำเภอคลองสานเป็นผู้จัดการให้กับทุกบ้าน ซึ่งในขณะนั้นที่ว่าการอำเภอคลองสานตั้งอยู่ในวัดทองนพคุณด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งในปัจจุบันเป็นบ้านเรือนของราษฎรแล้ว

ผู้อยู่อาศัยที่ให้สัมภาษณ์บางท่านได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงบ้านเลขที่ว่าได้เปลี่ยนแปลงจากเลขที่บ้านแบบตัวเลข 4 ตัวซึ่งเป็นแต่เดิม ไปเป็นแบบตัวเลข 3 ตัวครั้งหนึ่ง โดยทางสำนักงานเขตคลองสานเข้ามาเปลี่ยนให้ ต่อมาก็เปลี่ยนเป็นแบบตัวเลข 3 ตัวชุดใหม่อีกครั้งหนึ่ง และครั้งสุดท้ายในสมัยพลตรีจำลอง ศรีเมืองเป็นผู้ว่ากทม. (ระหว่างวันที่ 14 พ.ย. 2528 – 22 พ.ย. 2535) ก็ได้มีการเปลี่ยนเป็นตัวเลข 3 ตัวอีกชุดหนึ่งที่สลับระหว่างบ้านเลขที่เลขคู่กับเลขคี่อยู่คนละฝั่งถนนกัน โดยทั้งหมดเป็นการดำเนินการของสำนักงานเขตทั้งสิ้น แต่กลับก่อให้เกิดความสับสนแก่ผู้อยู่อาศัยและมีบ้านเลขที่ซ้ำกันด้วยในชุมชน

6) การมีไฟฟ้าและน้ำประปา

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการไฟฟ้านครหลวงพบว่า รัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี) ได้ให้สัมปทานการเดินรถรางแก่เอกชนสองรายซึ่งยังไม่มีไฟฟ้าใช้ จึงใช้ม้าลากแต่กิจการขาดทุนจึงได้โอนกิจการให้กับบริษัท เดนมาร์ก เมื่อปีพ.ศ. 2435 และเปลี่ยนมาเป็นรถรางไฟฟ้าในปีพ.ศ. 2437 และในปีพ.ศ. 2443 บริษัทเดนมาร์กขายกิจการให้แก่บริษัท บางกอกอีเล็กทริกซิตี โลท์ ซินดิเคท แต่กิจการไม่เจริญเท่าที่ควร จึงได้โอนกิจการให้บริษัท ไฟฟ้าสยาม จำกัด ตั้งสำนักงานอยู่ที่วัดเลียบ (เชิงสะพานพระปกเกล้า ฝั่งพระนคร ตรงข้ามโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย) และเปลี่ยนชื่อเป็น บริษัท ไฟฟ้าไทยคอร์ปอเรชั่น จำกัดในปีพ.ศ. 2482 และในปีพ.ศ. 2493 หมดสัมปทานรัฐบาลจึงเข้าดำเนินการแทนและเปลี่ยนชื่อมาเป็น การไฟฟ้ากรุงเทพ ซึ่งเป็นหน่วยงานของกระทรวงมหาดไทย ทำหน้าที่ผลิตและจำหน่ายกระแสไฟฟ้าแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณตอนใต้ของคลองบางกอกน้อยและคลองบางลำภู

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการประปาส่วนภูมิภาคพบว่า การบริการน้ำประปาได้เกิดขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงงานขึ้นที่ข้างพระบรมมหาราชวัง สำหรับแจกอาหาร และน้ำสะอาดให้ประชาชนได้ดื่มกิน และ

โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมสุขาภิบาลขึ้นเพื่อจัดทำน้ำประปาให้ประชาชนใช้เมื่อปีพ.ศ. 2440 ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2475 ได้สร้างสะพานสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาไปกับสะพาน เพื่อจ่ายน้ำไปทางฝั่งธนบุรี แลถนนประชาธิปไตย วงเวียนเล็ก ถนนสมเด็จพระเจ้าอยุธยา โรงพยาบาลโรคจิต (โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าอยุธยา ในปัจจุบัน)

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) ซึ่งเรียนในโรงเรียนสตรีวุฒิมหาวิทยาลัยในช่วงปีพ.ศ. 2480 ได้ทราบว่าในปีพ.ศ. 2480 นั้นในโรงเรียนสตรีวุฒิมหาวิทยาลัยมีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้แล้วตั้งแต่เข้าเรียน จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยพอจะสันนิษฐานได้ว่าการบริการสาธารณูปโภคไฟฟ้าและประปาในพื้นที่ศึกษานั้นมีมาในช่วงปีพ.ศ. 2475 – 2480 ซึ่งการบริการไฟฟ้าควรจะเป็นของบริษัท ไฟฟ้าไทยคอร์ปอเรชั่น จำกัด หรือบริษัท ไฟฟ้าสยาม จำกัด (เดิม) ก่อนที่จะหมดสัมปทานในปีพ.ศ. 2493 และเปลี่ยนมาเป็นการให้บริการของการไฟฟ้ากรุงเทพในปีนั้นเอง ส่วนน้ำประปาเป็นการให้บริการของกรมสุขาภิบาลในสมัยนั้น และเกิดขึ้นภายหลังจากการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าเสร็จสมบูรณ์

ปัจจุบันจากการสำรวจของสำนักพัฒนาชุมชนเขตคลองสานพบว่า ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาและชุมชนชอยช่างนาค-สะพานยาวมีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้กันครบทุกบ้าน

การจัดการด้านเศรษฐกิจ

จากหนังสือสกุล “กัลยาณมิตร” ได้กล่าวถึงการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่บริเวณชุมชนชอยช่างนาค-สะพานยาวในปัจจุบัน ซึ่งในอดีตที่ดินดังกล่าวเป็นของพระยานิกรบดินทร์ ต้นตระกูล “กัลยาณมิตร” ไว้ว่าผู้คนในบริเวณดังกล่าวเป็นชาวสวนหารายได้จากการประกอบอาชีพทำสวนเท่านั้น

ผู้เฒ่าผู้แก่ (10 กุมภาพันธ์ 2547) ซึ่งเกิดและอยู่อาศัยในชุมชนนี้ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2466 ได้ให้สัมภาษณ์ถึงประวัติของเขตคลองสานไว้ว่าใน “ชอยช่างนาค” แลวัดดอนงคารามเป็นย่านเก่าแก่แต่ต้นรัตนโกสินทร์ มีช่างฝีมือทำนาอยู่มาก และเมื่อมีการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าขึ้นในปีพ.ศ. 2475 เขตคลองสานโดยเฉพาะบริเวณวงเวียนใหญ่ ได้มีพัฒนาการทางสาธารณูปโภคและสาธารณูปการมากขึ้น และกลายเป็นย่านตลาดการค้าและเป็นศูนย์กลางที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯฝั่งธนบุรี ผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยในย่านวัดดอนงคารามรวมทั้งพื้นที่ศึกษามีความหลากหลายมากขึ้นทั้งด้านอาชีพ เชื้อชาติ และวัฒนธรรม

การจัดการด้านสังคม

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงอนุญาตให้คนทุกชนชาติ ทั้งชาวจีนมาทำการค้าในย่านเยาวราช ชาวแขกมาทำการค้าบริเวณตลาดพาหุรัด และชนชาติอื่น ๆ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ และการมาถึงของสาธารณูปโภคและสาธารณูปการดังที่กล่าวมาแล้ว สภาพสังคมของชุมชนย่านวัดดอนงคารามได้เปลี่ยนแปลงไปจากที่มีเฉพาะคนไทยอาศัยอยู่. ในช่วงร.ศ. 115 (พ.ศ. 2440) เป็นชุมชนของคนหลายเชื้อชาติ ส่งผลให้ชุมชนย่านวัดดอนงคารามซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามของย่านการค้าดังกล่าวมามีคนชนชาติดังกล่าวมาอาศัยอยู่ด้วย โดยอาศัยเรือข้ามฝากสัญจรไปมาระหว่างตลาดการค้าฝั่งพระนครและบ้านพักอาศัยฝั่งธนบุรี

จากการสัมภาษณ์คุณครูยุรี อะหะหมัดจุฬา (ธันวาคม 2546) ซึ่งเป็นชาวไทยอิสลาม และคุณเพิ่มศักดิ์ ศักดิ์ศิริ ประธานชุมชน (มกราคม 2547) ซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ได้ทราบว่าในอดีตการอยู่อาศัยของคนในชุมชนชอยช่างานาค-สะพานยาวเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ ผู้อยู่อาศัยมิได้มีปฏิสัมพันธ์กันมาก โดยมีชาวจีนอาศัยอยู่บริเวณด้านหน้าของชุมชน ชาวไทยกระจายอยู่ทั่วไปและเป็นคนส่วนใหญ่ของชุมชน ส่วนชาวไทยอิสลามจะอยู่ลึกเข้าไปในชุมชนและมีอยู่เพียงไม่กี่ครอบครัวเท่านั้น และในปัจจุบันยังปรากฏสิ่งก่อสร้างที่แสดงถึงวัฒนธรรมของชนชาตินั้น ๆ อยู่อย่างเช่น ศาลเจ้าชาวจีนบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา, มัสยิดชาวไทยอิสลาม และวัด

การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

เมื่อมีพัฒนาการทางกายภาพและการขยายตัวของที่อยู่อาศัยในชุมชนย่านวัดอนงคารามดังที่กล่าวมาแล้ว ประกอบกับผลการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศในช่วงปีพ.ศ. 2495 - 2530 ผู้วิจัยพบว่าสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากที่เคยเป็นชุมชนทำสวนมีต้นไม้มาก และคลองผ่านเข้าไปในพื้นที่ศึกษาในอดีต เปลี่ยนเป็นพื้นที่ชุมชนเมืองมีต้นไม้ใหญ่และคลองในชุมชนได้ถูกถมเป็นทางสัญจรทั้งหมด

5.2 การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัย ช่วงปีพ.ศ. 2530 – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547)

การจัดการด้านกายภาพ

1) การปรับปรุงทางสัญจร ปรับปรุงระเบียบการสัญจรของพาหนะ และการจอดรถในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) และประธานชุมชน (ธันวาคม 2546) ผู้วิจัยได้ทราบว่าทางสัญจรทั้งถนนและทางเท้าในชุมชนได้มีการปรับปรุงในปีพ.ศ. 2538 - 2539 เนื่องจากมีเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่เมื่อปีพ.ศ. 2538 ซึ่งน้ำได้ท่วมเข้ามาจากแม่น้ำเจ้าพระยาและไม่สามารถระบายออกจากชุมชนได้ ทำให้ระดับน้ำสูงถึง 1.00 - 1.20 เมตรนานเป็นเวลากว่า 1 เดือน กรุงเทพมหานคร โดยสำนักงานเขตคลองสานเป็นหน่วยงานที่มาปรับปรุงให้ทั้งหมด

อย่างไรก็ดีการปรับปรุงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาแก่ผู้อยู่อาศัยบางส่วนกล่าวคือ การปรับปรุงทางสัญจรได้ทำให้ถนนและทางเดินเท้าสูงกว่าระดับพื้นบ้านของผู้อยู่อาศัย และเมื่อมีฝนตกหนัก ๆ น้ำจะไหลเข้ามาในบ้าน บ้านบางหลังต้องเลิกใช้บ้านชั้นล่างไปโดยปริยายเนื่องจากปัจจุบันถนนสูงจนประตูไม่สามารถใช้ได้ อย่างไรก็ตามผู้อยู่อาศัยส่วนมากก็พอใจกับการปรับปรุงของรัฐ

นอกจากนี้ในปีพ.ศ. 2544 ด้วยความร่วมมือระหว่างรัฐโดยตำรวจสถานีบุพผาราม สำนักงานเขตคลองสานและกรรมการชุมชน ได้มีการปรับปรุงระบบการสัญจรของพาหนะในชุมชนให้เป็นระเบียบขึ้นโดยปรับให้เป็นการเดินทางเดียวตลอดทั้งชุมชน สำนักงานเขตคลองสานเป็นผู้ดำเนินการติดป้ายบอกทางเดินรถและกระຈกโค้งเพื่อความปลอดภัยในการปรับปรุงครั้งนี้ พร้อมกันนี้ประธานและกรรมการชุมชนได้ประชาสัมพันธ์ขอความร่วมมือผู้อยู่อาศัยแจ้งให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลง

การปรับปรุงระเบียบทางเดินรถที่เกิดขึ้นทำให้เกิดผลทางอ้อมคือมีที่จอดรถมากขึ้น ผู้อยู่อาศัยสามารถจอดรถได้ทั้งสองฝั่งของถนนเนื่องจากไม่มีรถสวนกันในชอย ในการนี้ประธานชุมชนได้ขอความร่วมมือแก่ผู้อยู่อาศัยที่ใช้รถยนต์จอดรถเฉพาะบริเวณหน้าบ้านของตนเอง ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาการจอดขวาง

ทางเข้า-ออกของผู้อยู่อาศัยอื่น ซึ่งเคยเป็นปัญหาในอดีตและได้รับความร่วมมือจากผู้อยู่อาศัยเป็นอย่างดี ส่วนผู้ใช้รถจักรยานยนต์จะนำรถจักรยานยนต์จอดในบริเวณบ้านของตนเองอยู่แล้วตั้งแต่เดิม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ถึงแม้ผู้อยู่อาศัยที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดจะพอใจในเรื่องการสัญจรในชุมชนแล้วก็ตาม แต่ประชาชนชุมชนมีความประสงค์จะปรับปรุงความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัยด้วยการเพิ่มตัวชะลอความเร็วในชุมชน เนื่องจากปัจจุบันรถยนต์และรถจักรยานยนต์วิ่งเร็วและเป็นอันตรายต่อผู้อยู่อาศัยมาก

2) การปรับปรุงการบริการน้ำประปา

ในระหว่างการสำรวจภาคสนามของผู้วิจัยได้พบว่ามีการปรับปรุงทำส่งน้ำประปาในชุมชนตลอดแนวถนน จึงได้สอบถามผู้ควบคุมงานในการปรับปรุงท่อส่งน้ำประปาดังกล่าวได้ทราบว่า การปรับปรุงระบบท่อส่งน้ำประปาที่กำลังดำเนินการอยู่เป็นการดำเนินการของการประปานครหลวงเอง โดยทั่วไปจะทำการสำรวจและปรับปรุงให้อยู่ในสภาพดีโดยเฉลี่ยทุก ๆ 10 ปีแล้วแต่พื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ใช้น้ำสะอาดไม่เป็นตระกรัน ประกอบกับท่ออาจมีการชำรุดทำให้แรงส่งน้ำลดลงผู้ใช้น้ำอาจได้รับบริการไม่ดีเท่าที่ควร สำหรับการปรับปรุงครั้งนี้เป็นการปรับปรุงทั้งบริเวณถนนสมเด็จพระยา มีกำหนดเวลา 3 ปี และต้องเปลี่ยนท่อส่งน้ำให้มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าเดิมด้วย

ผู้อยู่อาศัยที่ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการบริการน้ำประปาว่า มีการบริการที่ดี และพอใจกับการให้บริการ จะมีปัญหาบ้างเรื่องน้ำไหลน้อยในชั้น 2 ของบ้าน

3) การมีโทรศัพท์สาธารณะใช้ในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย 2 ท่าน (กุมภาพันธ์ 2547) ได้ทราบว่าโทรศัพท์สาธารณะภายในชุมชนมีมาประมาณ 12 – 15 ปีแล้ว (ประมาณพ.ศ. 2532 – 2535) โดยติดตั้งที่บริเวณช่วงต้นซอยเป็นที่แรก 2 เครื่องโดยองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยเป็นผู้มาติดตั้งให้ คุณเพิ่มศักดิ์ ศักดิ์ศิริ (ประธานชุมชน) ได้กล่าวไว้ในการให้สัมภาษณ์ว่าการขอโทรศัพท์ทั้งส่วนตัวและสาธารณะในช่วงแรกนั้นยากมากจนกระทั่งประมาณปีพ.ศ. 2538 - 2539 ได้ทำเรื่องขอให้ติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะเพิ่มเติมไปยังองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ก็ได้มาเพิ่มอีก 1 เครื่อง และหลังจากนั้นประมาณปีพ.ศ. 2540 ได้มีเอกชนผู้ให้บริการโทรศัพท์รายหนึ่งเข้ามาขอติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะในชุมชนเอง

ปัจจุบันมีโทรศัพท์สาธารณะทั้งสิ้น 8 เครื่องกระจายตามจุดต่าง ๆ ในชุมชน 5 แห่ง การให้บริการโทรศัพท์สาธารณะเป็นสิ่งจำเป็นของผู้อาศัยบริเวณด้านในของชุมชนซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดี ถึงแม้ว่าจะมีโทรศัพท์ใช้ที่บ้านแต่ผู้อยู่อาศัยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีก็นิยมใช้บริการโทรศัพท์สาธารณะเช่นที่เคยปฏิบัติมาแต่เดิม

4) การเปลี่ยนระบบกำจัดขยะในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) และประธานชุมชน (ธันวาคม 2546) ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าเรื่องการกำจัดขยะในอดีตเป็นปัญหามาก่อนช่วงปีพ.ศ. 2538 ไม่มีการกำจัดขยะอย่างเป็นระบบ ภายในซอยสกปรกมาก สาเหตุเนื่องจากไม่มีที่ทิ้งขยะและไม่มีรถขนขยะที่สามารถเข้ามาถึง ผู้อยู่อาศัยจึงนำไปทิ้งที่หน้าแม่น้ำเจ้าพระยากันอย่างไม่เป็นระเบียบ มีแต่เพียงบางบ้านเท่านั้นที่จ้างคนมาเก็บขยะนำไปทิ้ง

ปีพ.ศ. 2540 หลังเหตุการณ์น้ำท่วม ประธานชุมชนได้ประสานงานกับสำนักงานเขตคลองสานขอถังใส่ขยะจำนวน 100 ใบ เพื่อนำมาวางในซอยให้ทั่วบริเวณ พร้อมกับให้มีรถขนนำขยะไปทิ้งให้ทุกวัน แต่มีปัญหาเกิดขึ้นกล่าวคือ เมื่อเกิดฝนตกน้ำก็จะเข้าไปเต็มถังและหนักเจ้าหน้าที่ก็ยกไม่ไหว พอทิ้งไว้ 2 วันก็จะมึนกลิ่นเหม็นมาก เจ้าหน้าที่เทศบาลจึงได้มาปรึกษากับประธานชุมชนว่าจะนำเป็นถังคอนเทนเนอร์สีเหลืองใหญ่ ๆ วางเป็นจตุรรอบ ๆ ซอย และให้รถขยะเก็บมาเก็บ 2 วัน / ครั้ง แต่เกิดปัญหาคือไม่มีใครยอมให้วางหน้าบ้านของตนเอง จึงต้องวางไว้เพียง 2 ตำแหน่งคือบริเวณหน้าซอย และบริเวณหน้าโรงเรียนสตรีวุฒิสึกษา เท่านั้น

หลังจากมีคอนเทนเนอร์แล้วก็ทำให้ทุกคนนำมาทิ้งที่เป็นที่เป็นทางให้ดูดีมากขึ้น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ มีคนมาคุ้ยขยะในถังและเมื่อมาคุ้ยแล้วไม่เก็บลงถังเหมือนเดิมทำให้ขยะกระจัดกระจายดูไม่สะอาดตา ซึ่งก็ได้ขอร้องว่าเมื่อคุ้ยแล้วให้เก็บด้วย ในช่วงกลางวันชาวบ้านช่วยกันดูแลไม่ให้เกิดขึ้นได้แต่ตอนกลางคืนไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง อีกทั้งมีคนนอกชุมชนนำขยะมาทิ้งด้วย ทำให้ขยะเต็มเร็วและล้นเกลื่อนกลาดสกปรก ปัจจุบันยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ก็จึงเปลี่ยนระบบใหม่ให้แต่ละบ้านนำขยะใส่ถุงแล้ววางไว้หน้าบ้านรอรถขยะมาเก็บ

การดำเนินการดังกล่าวเป็นความหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร โดยผู้อยู่อาศัยเสียค่ากำจัดขยะปีละ 96 บาท (ปีพ.ศ. 2547) และมีเจ้าหน้าที่มาเก็บที่หน้าบ้านทุกวัน โดยผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนได้ให้เงินช่วยเหลือตามความสมัครใจเดือนละประมาณ 20 - 40 บาทแก่เจ้าหน้าที่เก็บขยะมูลฝอย ผู้ให้สัมภาษณ์พอใจและเห็นว่าการจัดการเรื่องขยะคืออยู่แล้ว

5) การจัดการป้องกันอัคคีภัย และติดตั้งอุปกรณ์ดับเพลิง

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย, กรรมการชุมชน (กุมภาพันธ์ 2547) และประธานชุมชน (ธันวาคม 2546) ผู้วิจัยทราบว่า ในอดีตช่วงปีพ.ศ. 2507 มีไฟไหม้เกิดทุกปี ปีละหลายๆ ครั้ง ด้วยสาเหตุที่มีอาคารระแนงได้แน่นชัด แต่จากภาพถ่ายทางอากาศทำให้พอจะสันนิษฐานได้ว่าไม่ใช่ไฟไหม้ใหญ่เนื่องจากอาคารและสิ่งปลูกสร้างยังมีอยู่เหมือนเดิม จนกระทั่งหลังจากปีพ.ศ. 2530 กรรมการได้จัดเวรยาม พร้อมทั้งรณรงค์ให้ผู้อยู่อาศัยช่วยกันดูแลและให้ความรู้เรื่องการป้องกันอัคคีภัย และจากการรณรงค์ดังกล่าว ผู้อยู่อาศัยได้รวมตัวกันเป็นรุ่น ๆ คล้ายกับกลุ่มอาสาสมัครดับเพลิงในชุมชนคอยให้ความช่วยเหลือกัน แต่ยังไม่มียุกรณ์ดับเพลิงใด ๆ

ช่วงที่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ได้ใช้งบจากการหาเสียงนำอุปกรณ์ดับเพลิงเป็นถังดับเพลิงเคมีชนิดแห้งมาติดตั้งไว้ในชุมชนทุกปี ทำให้ในปัจจุบันในชุมชนมีถังดับเพลิงเคมีกระจาย

อยู่ทั่วไปในชุมชน ส่วนใหญ่จะติดอยู่ที่หน้าบ้านทางสัญจรของคนในชุมชนพร้อมสติ๊กเกอร์ของผู้นำมาให้ เพื่อเป็นการหาเสียงของผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งนั้น ๆ

ตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมา ยังไม่มีเหตุการณ์ไฟไหม้เกิดขึ้นในชุมชน แต่ทางคณะกรรมการชุมชนก็ จัดให้มีการอบรมให้ความรู้ ประกอบกับเริ่มมีการฝึกมีการชักชวนอาสาสมัครในชุมชนตลอดเวลา

6) การมีเขื่อนป้องกันน้ำท่วม

จากการสัมภาษณ์คุณสมชาย เต็มไพบูลย์ สมาชิกสภาเขตคลองสาน (ธันวาคม 2546) ฝ่ายพัฒนา ชุมชนเขตคลองสาน (กุมภาพันธ์ 2547) และประธานชุมชน (ธันวาคม 2546) พบว่าในอดีตปัญหาน้ำท่วม คือปัญหาที่มีอยู่ตลอดของชุมชนนี้ กล่าวคือในช่วงเดือนตุลาคม-พฤศจิกายนของทุกปีในอดีตจะมีน้ำล้นมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งฝ่ายพัฒนาชุมชน ผู้แทน (ส.ก., ส.ข. หรือ ส.ส.) ร่วมกับผู้อยู่อาศัยนำบล็อก กระสอบทรายมาถักนึ่งน้ำให้ทั้งชุมชนขอยช่างนาคน-สะพานยาว, ชุมชนสวนสมเด็จพระ และชุมชนท่าดินแดง และเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในปีพ.ศ. 2538 ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

กรุงเทพมหานคร โดยสำนักระบายน้ำ ได้ในปี 2540 ได้ดำเนินการสร้างเขื่อนบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาตลอดแนว โดยมีงบประมาณกว่า 1,000 ล้านบาท ในส่วนพื้นที่ศึกษาได้สร้างเสร็จเมื่อปีพ.ศ. 2542 แม้จะมีรอยร้าวช่วงบริเวณโรงเกลือแต่ก็สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยการติดตั้งเครื่องสูบน้ำโดยสำนักงานเขตคลองสานมาติดตั้งให้ 2 ตัวและจะเปิดใช้เพื่อสูบน้ำออกเมื่อมีน้ำล้นเข้ามา

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) ได้ทราบว่าตั้งแต่ปีพ.ศ. 2542 เมื่อเขื่อนเสร็จสมบูรณ์แล้วไม่มีน้ำล้นมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาอีก จะมีน้ำท่วมบ้างในกรณีที่ฝนตกหนักแล้วท่อระบายน้ำเกิดการระบายน้ำไม่ทัน แต่ระดับน้ำก็จะขุ่นเร็วกว่าในอดีตมาก การดำเนินการสร้างเขื่อนดังกล่าวสร้างความยินดีแก่ผู้อยู่อาศัยอย่างมาก เพราะไม่ต้องห่วงว่าข้าวของจะเสียหายอีก เพราะในอดีตปีพ.ศ. 2538 เป็นปีที่มีน้ำท่วมฉับพลันและระดับน้ำคงอยู่เป็นเวลานาน ทำให้ข้าวของเสียหายและต้องทำการซ่อมแซมด้วย

7) การจัดการด้านสาธารณสุขชุมชน

ศูนย์สาธารณสุข 28 เป็นผู้มีหน้าที่ดูแลการสาธารณสุขในคลองสานทั้งหมด โดยจะมีหน่วยเยี่ยม บ้าน และหน่วยแพทย์เคลื่อนที่เข้ามาให้บริการที่ชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) ทราบว่าอาสาสมัครที่มาให้บริการจะเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไปเช่น ฉีดวัคซีนป้องกันโปลิโอ ป้องกันไข้เลือดออก และฉีดกำจัดยุงลาย เป็นต้น นอกจากนี้เนื่องจากมีผู้อยู่อาศัยหลายคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยจะดี คณะกรรมการชุมชนยังได้ตั้งศูนย์ดูแลผู้เจ็บป่วยขึ้น เพื่อเป็นผู้ประสานงานไปยังกรมประชาสงเคราะห์ให้ และยังได้ประสานไปยังสำนักงานเขตรับรองบุคคลที่ไม่มีรายได้เพื่อให้เขตออกบัตรรับรองว่าไม่มีรายได้ และสามารถใช้สิทธิรักษาที่โรงพยาบาลในลักษณะผู้ป่วยนอกได้

ในปัจจุบันชุมชนยังไม่มีสาธารณสุขชุมชนอย่างเป็นทางการ เนื่องจากไม่สามารถหาสถานที่ได้ เพราะการใช้พื้นที่เต็มแล้วทั้งหมด แต่ประธานชุมชนได้ใช้บ้านของตนเองเป็นที่เก็บยาสามัญที่ได้รับมาจากศูนย์สาธารณสุข 28 และสำนักพัฒนาชุมชนเขตคลองสานเพื่อให้ผู้อยู่อาศัยที่เจ็บป่วยไม่มากมาปรึกษา

ไปปรับปรุชทาน โดยการจ่ายยาสามัญนั้นคณะกรรมการและประธานชุมชนได้รับการอบรมในเรื่องการจ่ายยาสามัญจากศูนย์สาธารณสุขสุข 28 เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

การจัดการด้านเศรษฐกิจ

1) การฝึกรวมอาชีพ

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) ได้ทราบว่ามีหน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือในการฝึกรวมอาชีพหลายแห่ง เช่น สำนักงานเขตคลองสาน, การศึกษานอกโรงเรียน หรือ โรงเรียนฝึกรวมอาชีพต่าง ๆ ผู้อยู่อาศัยเข้ามาฝึกรวมอาชีพมากพอสมควรเนื่องจากค่าฝึกรวมถูก แต่เมื่อฝึกรวมมาแล้วไม่มีเงินทุนและไม่มีตลาดรองรับสินค้าที่ทำได้เพราะทุกคนทำเหมือนกันหมด เกิดปัญหาคือไม่สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้จริง โดยในการฝึกรวมแต่ละครั้งหน่วยงานต่าง ๆ จะแจ้งให้ทราบทางชุมชนผ่านทางคณะกรรมการชุมชน บางครั้งก็มาฝึกรวมในชุมชนหรือสวนสมเด็จย่า บางครั้งก็มาฝึกในโรงเรียนสตรีวุฒิสศึกษา หรือบางครั้งก็ต้องไปเรียนนอกสถานที่

จากการสัมภาษณ์นักพัฒนาชุมชน สำนักพัฒนาชุมชนเขตคลองสาน (กุมภาพันธ์ 2547) ได้ทราบว่าทางเขตได้พยายามจัดให้มีการฝึกรวมอาชีพในทุกชุมชนในเขตคลองสาน (45 ชุมชน) แต่มีข้อจำกัดคือวิทยากรผู้จะมาฝึกรวมจะต้องได้รับอนุญาตจากสำนักพัฒนาชุมชนเสียก่อน และเมื่อกิจกรรมใดหรืออาชีพใดเป็นที่สนใจก็จะเป็นที่สนใจทั้งประเทศทำให้เกิดการขาดแคลนวิทยากรซึ่งมีอยู่จำกัด ยกตัวอย่างเช่นปีพ.ศ. 2546 ความต้องการฝึกรวมขนาดแผนโบราณมีมาก ทางเขตคลองสานก็ต้องร้องขอไปและรอวิทยากรกว่าจะได้ก็เดือนธันวาคม สำหรับการแก้ปัญหาที่ฝึกรวมแล้วไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้นั้น สำนักพัฒนาชุมชนทราบปัญหาและกำลังหาทางแก้ไขอยู่ ซึ่งก็ได้มาวิธีหนึ่งคือการให้ฝึกรวมระยะยาวให้ผู้ฝึกรวมปฏิบัติได้จริงและมีการทดสอบเพื่อให้ประกาศนียบัตรรับรองการประกอบอาชีพ วิธีการดังกล่าวเพิ่งเริ่มใช้เมื่อปีพ.ศ. 2546 แต่ยังมีได้สรุปผลว่าสามารถแก้ไขปัญหาได้หรือไม่

2) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ปีพ.ศ. 2544 ชุมชนได้รับการอนุมัติเงินกองทุนชุมชนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจำนวน 1,000,000 บาท และดำเนินการโดยมีคุณเพิ่มศักดิ์ ศักดิ์ศิริ ประธานชุมชน และประธานกองทุนพร้อมด้วยคณะกรรมการกองทุนเป็นผู้ดูแล การดำเนินการเป็นไปได้ด้วยดี มีผู้มาขอกู้เงินกองทุนเป็นจำนวนมากและเกิดดอกผลนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชนแล้วบางส่วน ถึงแม้จะประสบปัญหาผู้กู้ไม่ชำระเงินบ้าง หรือเกิดข้อโต้แย้งสำหรับผู้ที่ไม่ได้รับอนุมัติเงินกู้บ้าง แต่คณะกรรมการกองทุนก็สามารถจัดการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีประนีประนอมกับผู้กู้ได้

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าผู้อยู่อาศัยที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีมีความเห็นว่ากองทุนนี้มีประโยชน์และเป็นนโยบายที่ดีของรัฐ ส่วนผู้อยู่อาศัยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีหรือดีมากจะไม่สนใจการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองนี้

การจัดการด้านสังคม

1) การรวมตัวของผู้อยู่อาศัยและการจัดตั้งชุมชนอย่างเป็นทางการ

ในปีพ.ศ. 2530 มีข่าวว่า พระราชสังวรวิมล (พร ยโสธโร ป.ธ. ๙) ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารในช่วงปีพ.ศ. 2529 – 2542 มีแนวความคิดที่จะพัฒนาที่ธรณีสงฆ์ในกรณีศึกษานี้เป็นศูนย์การค้า และเมื่อสิ้นสุดสัญญาเช่าซึ่งเป็นสัญญาเช่าลักษณะปีต่อปีของผู้อยู่อาศัยทางวัดจะไม่ต่อสัญญาเช่าให้ นั่นคือเป็นการสิ้นสุดสัญญาเช่าและผู้อยู่อาศัยต้องย้ายออกไปโดยปริยาย

ข่าวนี้ได้ก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ผู้อยู่อาศัยในบริเวณที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรฯ ผู้อยู่อาศัยที่ เป็นผู้เช่าจึงได้รวมตัวกันโดยการนำของคุณเพิ่มศักดิ์ ศักดิ์ศิริ ประธานชุมชนในปัจจุบัน (กุมภาพันธ์ 2547) เพื่อทำการเจรจากับวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ในช่วงนั้นมีผู้ทำงานประสานงานประมาณ 7 – 8 คน เท่านั้น การเจรจากับวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารได้ข้อยุติเมื่อพ.ศ. 2531 โดยทางวัดได้อนุญาตให้ต่อสัญญาเช่าต่อ ผู้ประสานงานจึงได้เสนอแนวคิดว่าจะช่วยวัดหารายได้โดยการร่วมจัดงานบุญต่าง ๆ ถวายวัด จนเกิดเป็นผ้าป่าประจำปีของคนในชุมชนชอยช่างนาค-สะพานยาวขึ้นเพื่อมาถวายให้แก่วัดเป็นประจำทุกปี โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ

1. เพื่อหารายได้เข้าวัดให้ใช้ในการบำรุงพระพุทธศาสนา
2. เพื่อเป็นการผูกสัมพันธ์ไมตรีกันระหว่างวัดและผู้เช่า แก้ไขปัญหาด้วยความเข้าใจ
3. เพื่อเป็นหลักประกันในอนาคตให้กับผู้เช่าว่าจะได้รับการต่อสัญญาเช่าต่อไป

นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัดเรื่อยมาเช่น การนิมนต์พระวัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหารมาในวันขึ้นปีใหม่และวันสงกรานต์ ซึ่งในอดีตจะนิมนต์วัดดอนงคารามเนื่องจากอยู่ใกล้ชุมชนและสะดวก

จากการรวมตัวดังกล่าว คุณเพิ่มศักดิ์ ศักดิ์ศิริได้ประสานงานกับทางสำนักงานเขตคลองสานเพื่อจดทะเบียนจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนให้เป็นที่มาระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยกรรมการชุมชนพ.ศ. 2534 ในการนี้กรุงเทพมหานครได้ประกาศให้ชุมชนชอยช่างนาค-สะพานยาวเป็นชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. โดยให้มีคณะกรรมการชุมชน 25 คน มาจากการเลือกตั้งของคนในชุมชน แต่นับจากปีพ.ศ. 2535 ยังมิได้มีการเลือกตั้งแต่อย่างใดเนื่องจากมีผู้สมัครเป็นกรรมการชุมชนน้อยกว่า 25 คน ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) มีกรรมการอยู่เพียง 23 คน ในระหว่างทำการวิจัยครั้งนี้ (ธันวาคม 2546 – มีนาคม 2547) ผู้วิจัยได้ทราบว่าจะมีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนเป็นครั้งแรกในวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2547 โดยใช้โรงเรียนสตรีวุฒิสึกษาเป็นสถานที่ลงคะแนนรับเลือกตั้งด้วย

2) การจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ของชุมชน

หลังจากการจัดตั้งชุมชนชอยช่างนาค-สะพานยาวอย่างเป็นทางการแล้ว และมีคณะกรรมการโดยการนำของคุณเพิ่มศักดิ์ ศักดิ์ศิริ (ประธานชุมชน ระหว่างมีนาคม 2535 จนถึงปัจจุบัน มีนาคม 2547) กรรมการชุมชนได้พยายามจัดกิจกรรมขึ้นในวันสำคัญต่าง ๆ ได้แก่

2.1) กิจกรรมจุดเทียนถวายพระพรในวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในวันที่ 5 ธันวาคม ของทุกปี โดยกิจกรรมจะจัดขึ้นบริเวณหน้าปากซอยและผู้อยู่อาศัยมาร่วมถวายพระพร และมีการเลี้ยงอาหารแก่ผู้มาร่วมงานโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้อยู่อาศัย พ่อค้าและนักธุรกิจในชุมชนจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในการจัดงานเอง ส่วนผู้ที่ไม่มีกำลังทรัพย์ก็จะช่วยเป็นแรงงานการจัดงาน

2.2) กิจกรรมวันขึ้นปีใหม่

ช่วงวันหยุดขึ้นปีใหม่ของทุกปี ทางกรรมการชุมชนจะนิมนต์พระจากวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร และวัดอนงคารามมาในชุมชนโดยใช้สถานที่ของโรงเรียนสตรีวุฒิสศึกษา เพื่อให้ผู้มีจิตศรัทธาได้ถวายเครื่องอัฐบริขารและภัตตาหารแด่พระสงฆ์ พร้อมร่วมทำบุญตามประเพณี ในปีพ.ศ. 2547 ได้มีการจัดกิจกรรมเพิ่มเติมขึ้นคือการเชิญผู้สูงอายุ (อายุมากกว่า 70 ปี) ในชุมชนมายังโรงเรียนสตรีวุฒิสศึกษา เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้มากราบไหว้และทำความรู้จักพูดคุย และมีการให้ของฝากเล็ก ๆ น้อย ๆ แด่ผู้สูงอายุด้วย โดยมีเป้าประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตและให้คนในวัยทำงานมีความรักใคร่และคอยดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ทั้งนี้เงินที่ใช้ในการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุมามากกว่าที่จัดสรรมาจากเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองนั่นเอง

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) พบว่าผู้อยู่อาศัยพอใจกับการจัดกิจกรรมปีใหม่ พ.ศ. 2547 เป็นอย่างมากเพราะได้พูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่หลายท่านซึ่งอยู่ในชุมชนนี้มานาน และผู้สูงอายุเองก็รู้สึกดีใจที่ยังมีคนมาคอยดูแลอยู่ตลอด

2.3) การทอดพระป่าวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2532 เป็นต้นมาผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้ร่วมกับทำบุญทอดพระป่าที่วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารเป็นประจำทุกปี โดยผู้มีจิตศรัทธาทั้งที่อยู่ในที่เช่าวัดและที่เอกชนร่วมกันทำบุญตามแต่กำลังทรัพย์ จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยพบว่าผู้อยู่อาศัยส่วนหนึ่งก็จะทำบุญกันปีละหลาย ๆ ครั้งอยู่แล้ว แต่โดยส่วนมากจะเป็นการทำบุญที่วัดต่างจังหวัดหรือวัดที่ยังต้องการการพัฒนา

ทั้งนี้เนื่องจากการเจรจาขอยุติในเรื่องการต่อสัญญาเช่าที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ในปีพ.ศ. 2530 – 2531 ดังที่ได้กล่าวไปแล้วทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อยู่อาศัยและเจ้าของที่ดิน (วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร) การทอดพระป่าวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารจึงเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) พบว่าผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่มิได้ไปทำบุญหรือประกอบกิจกรรมทางศาสนาที่วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารเพราะอยู่ไกล ส่วนมากจะไปที่วัดอนงคารามและวัดพิชัยญาติ ซึ่งอยู่ในละแวกเดียวกับชุมชน แต่การทำบุญประจำปีกับวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารก็มีได้เป็นปัญหากับผู้อยู่อาศัยแต่อย่างใดเพราะมิได้เป็นการบังคับ แล้วแต่จิตศรัทธาและกำลังทรัพย์ของตน

3) การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดและอื่น ๆ

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) ทราบว่าบริเวณด้านในของชุมชนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในอดีตมีปัญหาเรื่องยาเสพติดสูงมาก ส่งผลให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อยู่อาศัยในละแวกนั้นอีกด้วย

จากประสบการณ์ของผู้ทำวิจัย ซึ่งเคยเรียนอยู่ในละแวกนั้นในช่วงมัธยมศึกษาทราบว่าพื้นที่ในบริเวณนี้ไม่ปลอดภัยกับการสัญจรผ่านไปมาและมีเหตุการณ์ปล้น หรือชิงทรัพย์เกิดขึ้นบ่อย ๆ ในช่วงนั้น บางครั้งมีตำรวจได้ขอความร่วมมือมายังโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ให้ประกาศเตือนมิให้นักเรียนเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าวถ้าไม่จำเป็น

ปัญหาเรื่องยาเสพติดได้รุกรามเป็นปัญหาของประเทศ จนกระทั่งรัฐบาลได้ประกาศนโยบายปราบปรามยาเสพติดอย่างจริงจังในปีพ.ศ. 2546 การปราบปรามและรณรงค์ต่อยาเสพติดในชุมชนได้รับความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและผู้อยู่อาศัย ตำรวจพื้นที่สน.บุปผารามได้ประสานความร่วมมือมายังประธานชุมชนเพื่อหาแนวร่วมในการปราบปราม ทั้งคณะกรรมการชุมชนได้ร่วมกันหารือและแจ้งข้อมูลต่าง ๆ ไปยังตำรวจท้องที่ พร้อมทั้งการรับอาสาสมัครฝึกอบรมในโครงการพลังแผ่นดิน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากผู้อยู่อาศัยเป็นอย่างดี เพราะทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นปัญหาของชุมชนที่ต้องร่วมกันแก้ไข

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย ทราบว่าเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2546 ตำรวจได้นำกำลังบุกเข้าจับผู้ค้ายาเสพติดรายใหญ่ในชุมชนซอยช่างนา-สะพานยาว แต่ผู้ค้าได้ไหวตัวทันและหลบหนีไปได้ ประธานชุมชนได้ขอความร่วมมือกับผู้อยู่อาศัยทุกคนให้ช่วยกันสอดส่องอย่าให้กลุ่มผู้ค้ายาเสพติดกลับมาอาศัยอยู่ในชุมชนอีก

ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) ปัญหาเรื่องยาเสพติดเกือบจะหมดไปแล้ว เหลือเพียงผู้เสพซึ่งเป็นเยาวชนในชุมชนที่จะต้องทำการบำบัดรักษา และเปลี่ยนแนวคิดของเยาวชนเหล่านั้นต่อไป ในการนี้ประธานและคณะกรรมการชุมชนได้มีแนวคิดที่จะรณรงค์การออกกำลังกายขึ้นในชุมชน โดยจะเริ่มดำเนินโครงการในปีพ.ศ. 2547 แต่ยังคงคิดปัญหาในเรื่องสถานที่เพราะพื้นที่ในชุมชนได้ถูกใช้ไปจนหมดสิ้นยังไม่มีสถานที่สาธารณะที่เหมาะสม คณะกรรมการได้ขอความร่วมมือไปยังโรงเรียนสตรีวุฒิสึกษาแล้วแต่ยังมิได้รับคำตอบจากวัดอนงค์ารามเจ้าของโรงเรียนแต่อย่างใด (สัมภาษณ์กรรมการชุมชน, กุมภาพันธ์ 2547)

การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นกล่าวคือ ชุมชนมีความสะอาดและเป็นระเบียบ ทั้งจากการผลักดันของคณะกรรมการชุมชนในเรื่องการเก็บขยะ การเปลี่ยนทิศทางการสัญจรของรถยนต์ให้เป็นเดินรถทางเดียว และการขอความร่วมมือในการจอดรถ ซึ่งได้รับการตอบรับจากผู้อยู่อาศัยเป็นอย่างดี

5.3 บทวิเคราะห์รายได้ของกรุงเทพมหานคร และหน้าที่การเสียภาษีของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (กุมภาพันธ์ 2547) ผู้วิจัยได้ทราบว่าผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาไม่ได้เสียภาษีโรงเรือนและที่ดิน และภาษีบำรุงท้องที่แต่อย่างใด ผู้วิจัยได้สอบถามฝ่ายรายได้สำนักงานเขตคลองสาน (กุมภาพันธ์ 2547) ในเงื่อนไขและข้อกำหนดในการเก็บภาษีโรงเรือนและที่ดิน และภาษีบำรุงท้องที่ในพื้นที่ศึกษาเพื่อยืนยันข้อมูลที่ได้จากผู้อยู่อาศัย และได้ทราบว่า พระราชบัญญัติภาษีโรงเรือนและที่ดิน มาตรา 9 (4) ได้ยกเว้นการเก็บภาษีโรงเรือนและที่ดิน ในทรัพย์สินที่ใช้เป็นศาสนกิจ หรือใช้เป็นของสงฆ์ และพระราชบัญญัติภาษีบำรุงท้องที่ มาตรา 8 (5) ได้ยกเว้นการเก็บภาษีบำรุงท้องที่ให้แก่เจ้าของที่ดิน เฉพาะศาสนกิจ ที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของวัดหรือที่เป็นศาลเจ้า

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาไม่ต้องเสียภาษีโรงเรือนและที่ดิน และภาษีบำรุงท้องที่ให้แก่กรุงเทพมหานคร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ กรุงเทพมหานคร ไม่มีรายได้จากชุมชนพื้นที่ศึกษา โดยตรงใดๆ เลย

5.4 สรุปการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการจัดการที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยสามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงในการจัดการที่เกิดขึ้น ผู้มีบทบาทสำคัญและผู้ให้การสนับสนุนในการจัดการ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ดังตารางที่ 5-1 แสดงการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยย่านวัดดอนงคาราม ในที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ที่เกิดขึ้นช่วงก่อนปีพ.ศ. 2530 และตารางที่ 5-2 แสดงการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัย ย่านวัดดอนงคาราม ในที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ที่เกิดขึ้นช่วงปีพ.ศ. 2530 – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีพ.ศ.	การจัดกา ^ร ที่เกิ ^ด ขึ้น	ผู้ ^{มี} บทบาทหลัก	ผู้ ^{มี} บทบาทรอง / ผู้ ^{ให้} เก ^า ลสนับสนุน
2435 (รัชกาลที่ 5)	ผลิตกระแสไฟฟ้าเป็นครั้งแรก	หน่วยงานของรัฐ	
2437 (รัชกาลที่ 5)	เปิดบริการการวางไฟฟ้าในเขตพระนคร	หน่วยงานของรัฐ	
2440 (รัชกาลที่ 5)	บริการนำประปาให้ประชาชนเป็นครั้งแรก	หน่วยงานของรัฐ	
2440	มีผู้มาอยู่อาศัยหลายเชื้อชาติอยู่ในพื้นที่ศึกษา	ผู้อยู่อาศัย	
2465	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารได้รับที่ดินให้เป็นที่ประดิษฐาน	พระเจ้าพี่นางเธอพระองค์เจ้าเจริญศรีชนมาตุและวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	
2466	วัดได้รับค่าเช่าที่ดิน	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	
2468	ก่อตั้งโรงเรียนแห่งแรกในชุมชน	ผู้อยู่อาศัย	
2475	การก่อสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าเสร็จสมบูรณ์	หน่วยงานของรัฐ	
2475	วางท่อน้ำประปาขนานกับสะพานพระพุทธยอดฟ้า	หน่วยงานของรัฐ	
2475	เริ่มมีตลาดการค้าบริเวณวงเวียนใหญ่	ผู้อยู่อาศัย	
2475 (เป็นอย่างช้า)	การขึ้นทะเบียนบ้านเลขที่	หน่วยงานของรัฐ	
2480 (เป็นอย่างช้า)	เปิดบริการนำประปาและไฟฟ้าในพื้นที่ศึกษา	หน่วยงานของรัฐ	
2495-2513	มีการสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ศึกษามากขึ้น	ผู้อยู่อาศัย	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

ตารางที่ 5-1 แสดงการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยย่านวัดอนงค์ราม ในที่ประดิษฐานวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ที่เกิดขึ้นช่วงก่อนปีพ.ศ. 2530

ปีพ.ศ.	การจัดกาที่เกดขึ้น	ผู้บทาบทหลัก	ผู้บทาบทรอง / ผู้ให้กสนับสนุน
2508-2513	ม่การขยายและดัดถนนเพิ่มในพ้ที่ศีกษา	หน่วยงานของรัฐ	
2511 (เป็นอย่างซ้ำ)	ทำสัญญาเช่าและแบ่งแปลงที่ดินอย่างเป็นทางการ	กรมการศาสนา	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร
2528	ม่การรวมตัวของผู้อยู่อาศัยและตั้งศูนย์ประสานงาน	ผู้อยู่อาศัย	

ตารางที่ 5-1 แสดงการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยย่านวัดดอนงการาม ในที่ธรณีสัณขวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ที่เกดขึ้นช่วงก่อนปีพ.ศ. 2530 (ต่อ)

ปีพ.ศ.	การจัดทำที่เกิดขึ้น	ผู้รับผิดชอบหลัก	ผู้มอบหมาย/ผู้ให้กาศนับสนุน
2530	จัดตั้งชุมชนและคณะกรรมการอย่างเป็นทางการอย่างเป็นรูปธรรม	ผู้อยู่อาศัย	หน่วยงานของรัฐ
2530	เกิดปัญหาว่าจะไม่ต่อสัญญาเช่าที่ดิน	วัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหาร	
2530	จัดเวรยามป้องกันอัคคีภัยในชุมชน	คณะกรรมการชุมชน	
2531	ได้ข้อยุติปัญหาการต่อสัญญาเช่าที่ดินกับวัด	คณะกรรมการชุมชน	
2532	ทอดพระปาวัตกัลยาณมิตรรวมหาวิหารทุก ๆ ปี	คณะกรรมการชุมชน	ผู้อยู่อาศัย
2532-2535	ติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะเครื่องแรกในชุมชน	หน่วยงานของรัฐ	
2535	การเปลี่ยนระบบบ้านเลขที่ในชุมชน	หน่วยงานของรัฐ	
2535	กรุงเทพมหานครประกาศให้เป็นชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานคร (แต่ยังไม่มีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชน)	คณะกรรมการชุมชน	หน่วยงานของรัฐ
2538	เกิดปัญหาน้ำท่วมครั้งใหญ่และการแก้ไข	คณะกรรมการชุมชน	หน่วยงานของรัฐ
2538-2539	ขอติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะเพิ่ม	คณะกรรมการชุมชน	หน่วยงานของรัฐ
2540	ติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะโดยบริษัทเอกชน	คณะกรรมการชุมชน	บริษัทเอกชน
2540	ดำเนินการสร้างเขื่อนกันน้ำริมแม่น้ำเจ้าพระยา	หน่วยงานของรัฐ	
2540	ขอถังขยะเพื่อแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชน	คณะกรรมการชุมชน	หน่วยงานของรัฐ

ตารางที่ 5-2 แสดงการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยย่านวัดดอนงคาราม ในที่ธรณีสถิงวัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหาร ที่เกิดขึ้นช่วงปีพ.ศ. 2530 – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547)

ปีพ.ศ.	การจัดกาที่เกดขึ้น	ผู้มทบาทหลัก	ผู้มทบาทรอง / ผู้ให้กสนับสนุน
2542	เชอนกนน้ำรมแม่เจ้าพระยาเสร์จสมบูรณ	หน่วยงานของรัฐ	
2544	จัดระเบียบการเดรนและกาจอรถในชุมชน	หน่วยงานของรัฐ	ผู้อยู่อาศัย
2544	ดำเนินการเงินกองทุนบ้านและชุมชนเมือง	คณะกรรมการชุมชน	หน่วยงานของรัฐ
2546	รณรงค์ต่อต้านยาเสพติดในชุมชน	คณะกรรมการชุมชน	หน่วยงานของรัฐ
2547 มีนาคม 7	จัดการเลือกตั้งกรรมการชุมชนเป็นครั้งแรก	ผู้อยู่อาศัย	หน่วยงานของรัฐ

ตารางที่ 5-2 แสดงการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยย่านวัดดอนงการาม ในที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ที่เกดขึ้นช่วงปีพ.ศ. 2530 – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547)